

angst voor het nieuwe landschap?

Op 12 februari van dit jaar waren Kenneth Galbraith, Graham Greene, Sofia Loren, Melina Mercouri, Norman Mailer en Peter Ustinov (om maar enkelen te noemen) met driehonderd andere kunstenaars en geleerden naar Parijs gekomen, om samen met François Mitterrand en diens minister van cultuur, Jack Lang, genoeglijk te discussiëren over het thema 'Crisis en Creativiteit'. Jack Lang oordeerde dat de huidige economische recessie alléén maar door scheppingsdrang en fantasie overwonnen zou kunnen worden en dat wij, door een waar geestelijk elan te tonen, thans een cultureel reveil zouden moeten bewerkstelligen. Mitterrand, de politieke toonzetter van dit gezelschap, meende dat die nieuwe cultuur het produkt zou moeten zijn van een nieuwe beschaving van de arbeid, waarin de mens naar lichaam en geest en beschikkend over werk en vrije tijd volledig tot zijn recht zou moeten komen. Jack Attali deed er nog een schepje bovenop door een renaissance van de westerse cultuur, naar Franse snit, te voorspellen...

renaissancemodel

De stem van het laatste orakel was nog maar nauwelijks verklonken of ziet, ruim een maand later dient zich – op het gebied van de tuinarchitectuur – in Parijs reeds het eerste renaissance-model aan: 25 maart 1983. Op die dag wordt de winnaar van de grote La Villette-prijsvraag (zie Plan 2/1983) bekend gemaakt; de in Amerika wonende Fransman Bernhard Tschumi. Deze theoreticus had een plan voor het nieuwe park van La Villette ingestuurd met de bedoeling om ter plaatse op dezelfde wijze een aantal 'folies' – lusthoven of pretparken – in te richten, zoals die ook al in de 18de en 19de eeuw buiten een aantal grote Franse steden waren ontstaan. Volgens Tschumi zou dat moeten gebeuren op basis van een strenge renaissancistische plantekening en met uitsluiting van pittoreske of imitatief landelijke stijlelementen. Tschumi sluit bewust aan op een vertrouwd historisch Frans motief en distantieert zich tegelijk wat nuffig en pretentius van al wat riekt naar landelijkheid. Hij wint op punten van de acht overige mededingers naar de eerste prijs, die op 30 oktober 1982 door Jack Lang, voor-

noemd, waren uitgeroepen tot winnaars ex aequo van deze belangrijke Franse prijsvraag, die ongetwijfeld als trendsetter het Franse beleid ter zake voor de komende generaties zal visualiseren.

bernhard lassus

Tot de acht gelukzaligen behoorde ook Bernhard Lassus, professeur à l'Ecole Nationale Supérieure des Beaux Arts à Paris en mede-ontwerper van La maison Phallus in Cergy Pontoise (zie plan 6/1980, blz 6). In deze situatie heeft hij duidelijk gedemonstreerd niet vies te zijn van quasi natuurlijke elementen; hij toonde zich een voorstander van voortzetting van een ander Frans historisch motief nl het 'retour nous à la nature'. Eén ding is dus, na de niet opzienbarende voorkeur van de jury van de Vilette-prijsvraag, goed duidelijk geworden: Parijs heeft zich officieel gedistantieerd van de filosofie van Lassus.

Over die natuurfilosofie van Lassus had Lode-wijk W. Wiegiersma, die de unieke prijsvraag van het park de la Vilette in Plan 2/1983 kort, kritisch beschouwt, maar liever niet meer gesproken. Hij schreef het gevoel te hebben dat alle voorzieningen, huisjes en boompjes die door Lassus waren gegroepeerd door een windhoos naar de hoeken van het plan geblazen waren, waar alles zonder ordening terecht gekomen was. Over het vacuüm, dat volgens Wiegiersma op deze wijze in het plan van de professeur van de Ecole Supérieure was ontstaan, werd (gemakshalve?) gezwegen. En die open ruimte was nu juist het belangrijkste onderdeel van het hele plan van Lassus, die als gezworen medestander van de Hollandse 'wilde tuinman', een kans gewaagd heeft om in het Vilette-park een integratiemodel tussen de mens en zijn stedelijk milieu te realiseren. Lassus, die niet als een streng vormgever te boek staat, had de noodzakelijke bouwkundige elementen—met behulp waarvan een architectonisch contact met bestaande bebouwde omgeving tot stand gebracht zou kunnen worden—doelbewust, op een voor hem karakteristieke, quasi nonchalante manier op de uiterste grenzen van zijn plan gegroepeerd. Voor het overige was hij van oordeel dat het park in een dialoog met de Parijzenaars zou moeten worden gerealiseerd.

Meer bij de tijd dan Wiegiersma zich in zijn beschouwing lijkt te presenteren, reageren in *Garten und Landschaft* 5/1983 Spalink en Entrup-Randl met een gedegen beschouwing over Internationales Wettbewerb Parc de la Vilette. Zij eindigen hun bijdrage in dit vaktijdschrift voor tuin- en landschapsarchitecten met de nuchtere opmerking dat nu juist Bernhard Lassus tot de weinigen gerekend dient te worden die met zijn beide benen auf dem Boden der Realität gebleven is! Lassus was er in geslaagd om een redelijk plan in te dienen, waarmee hij slechts dat planmatig wilde ordenen wat met het stedenbouwkundig aspect van de omgeving van het nieuwe park la Vilette te maken zou hebben, daar dat voor het grootste deel ter discussie met het volk zou staan. En daarom hadden deze Duitse critici nu juist zo'n grote waardering voor Lassus, omdat hij zich zo min mogelijk aan het programma van de prijsvraag had gehouden; dit zou wel eens de eerste belangrijke stap geweest kunnen zijn op een weg, die er toe zou moeten leiden om het juiste begin van een goede ontwerp methode te kunnen ontdekken.

beschermd door hoge populieren en breed uitgegroeide, huizenhoge abelen staat—op een ongeveer twee hektaren groot terrein even ten zuiden van Heereveen—

ideologie

In dit verband moet nu juist echter de vraag worden gesteld of bestuurders van socialistische heilstaten in het algemeen en die van het huidige Frankrijk in het bijzonder nu bepaald wel zo gearmeerd zijn van kunstenaars en ideologen die een dergelijke ontwikkeling bewerkstelligen of propageren. Navolging van hun ideeën zou wel eens een grondige wijziging van de idéologie française teweeg kunnen brengen, met als ernstig gevolg dat la règle du jeu à Paris (Nathan Leites) ernstig verstoord zou kunnen worden!

In La Ville Nouvelle Cergy Pontoise, onder de rook van Parijs, was men, nota bene op voor-spraak van onder anderen Bernhard Lassus, begonnen met de ontwikkeling van een jardin sauvage (jardin écologique), met het doel andere planmethodes uit te proberen en de mens meer te betrekken bij de bouw van zijn habitat. Nu heeft men onlangs besloten dit project voorlopig te stoppen. Directeur Warnier motiveerde deze tijdelijke stillegging op diplomatieke wijze door te constateren dat de huidige moeilijke tijden de voortgang van het project niet begunstigen; que les temps difficiles ne favorisent pas.

Omdat goed voorbeeld nu eenmaal goed doet volgens besluit in 1983 een handjevol Hollandse socialistische politici in Groningen—in ieder geval met het oog op de slechte economische toestand die in Nederland heerst en misschien ook uit angst voor het nieuwe landschap—om definitief te kappen met de ontwikkeling van een soortgelijk project als dat wat in Cergy Pontoise wordt ontwikkeld. Zo er dan sprake mocht zijn van een op handen zijnd nieuw cultuurtijdperk, bijvoorbeeld de door Attali voorspelde renaissance, dan zal dit te gelegener tijd de signatuur verkregen moeten hebben van de socialistische internationale zoals die nog steeds wereldwijd wordt bezongen.

angst voor het landschap

Mogen wij, in het Groningse geval (Lewenborg, zie elders in dit nummer) die politici beschouwen als fobiepatiënten? Zouden zij baat kunnen hebben bij het nuchtere en zakelijke boekje over landschapsontwerp en landschapsarchitectuur, dat door H.Lörzing geschreven werd en dat—geruststellend idee misschien—bij de Staatsdrukkerij het licht heeft gezien onder de beklemmende titel *De angst voor het nieuwe landschap?* (Zie over deze uitgave ook Plan 12/1982, blz 5 en 6.) Een kalmerende handleiding voor fobiepatiënten in het algemeen? Want je zal ze allemaal de kost moeten geven die angstcomplexen beleven, zowel over het wereldje dat wij onze erven bereiden als over het 'wijde', nieuwe Hollandse landschap van nu; waar inmiddels verdomd weinig 'leef-ruimte' is overgebleven tussen de ruim vijfduizend gifbelten—les folies de la chimie—die als terpen de gevare zones markeren waarbinnen het leven een farce geworden lijkt. Zou in dit geval het 'consistente' betoog van Lörzing (Henk Bakker in Plan 1/1983, blz 4) de burger mogelijk enige hoop en vertrouwen kunnen schenken dat het volk hier ooit een ware renaissance te verwachten heeft?

Lörzing probeert immers opnieuw—in navolging van velen—de mensheid er van te overtuigen dat het aanvaarden van de bouw van nieuw-gestructureerde landschappen wel eens een ware panacee voor al haar angsten kan blijken te zijn. Lörzing, die een enorme aversie blijkt te hebben tegen de Pee-Pastinakel tuintjes van de 'wilde tuinman', zet zich inmiddels in de NRC krachtig af tegen deze vorm van 'tuinarchitectuur', omdat hij dol wordt van tuinen waarin hij steeds langs ronde (romantische) paadjes wordt rondgevoerd, die allemaal blijken nergens heen te voeren. Heeft Lörzing een kinderlijke angst voor wilde tuinen omdat hij de uitgang niet meer kan vin-

mijn atelier, na een periode van nauwelijks twintig jaar, nu temidden van een weelderige dynamische vegetatie in een 'nieuw landschap'

het steriele grasland dat hier eens gelegen heeft is plaatselijk óf door machtige, tot op de grond doorbuigende, vlieren geheel verdwenen en heeft daar plaats moeten maken voor een 'romantisch' landschap...

den? Krijgt hij beklemmende angstgevoelens in die tuinen omdat hij daar de onzichtbare filosofie van de wilde tuinman voortdurend spookachtig ervaart? Heeft Lörzing –gelet op de titel van zijn boek– zijn fobie van zich af willen schrijven? Denkt hij dat doel te kunnen bereiken door –op een soortgelijke manier als waarop Wiegersma Bernhard Lassus als *une quantité négligeable* behandelt– officieel aan de ware intentie van het werk van de wilde tuinman voorbij te kunnen *blijven* gaan? Wilde tuinen zijn immers een reeds lang geaccepteerde verschijningsvorm van het nieuwe landschap.

natuur in de stad

Het moet Lörzing toch bekend zijn dat dezelfde vertrouwde staatsuitgeverij die zich over zijn geesteskind ontfermd heeft, in 1982 een waar nostalgisch prentenboekje heeft uitgegeven dat handelt over de *Natuur in de stedelijke omgeving*: werkstuk van de werkgroep natuur en stedelijk leven, van de commissie voor Natuurbeschermingseducatie en adviescommissie van het ministerie van CRM.

Martin Duisterwinkel –mijn, door de gemeente Groningen gewraakte coördinator in Lewenborg– adviseerde mij onlangs dit werkje even door te lezen, niet omdat het voor mij veel nieuws zou bevatten maar zuiver en alleen vanwege het feit dat wij in Lewenborg al tien jaar druk doende geweest blijken te zijn met zaken waar CRM nu –met behulp van dit prentenboekje– anderen voor wil inspireren. Laat nu het hoofd van de Groningse plantsoendienst –De Visser– op botte wijze zijn medewerking aan een studiedag voor burgers, bestuurders en ambtenaren over het onderwerp 'natuur in de woonomgeving' (zaterdag 19 maart 1983 in Groningen, op initiatief van het

ministerie van Landbouw en Visserij) hebben willen weigeren wanneer men zou besluiten Le Roy zitting te laten nemen in het forum dat vragen zou beantwoorden van het aanwezige publiek! Angst voor het nieuwe landschap? Alleen op die momenten waarop ik –zoals in het geval De Visser– duidelijk ervaar dat officiële instanties het weer eens te kwaad krijgen, omdat blijkt dat de creatieve potentie van het volk zich een uitweg banen wil, wil het mij nog wel eens aanvliegen. Attali baseert zijn heilsverwachting immers juist op de laatste hoop die ons nog schijnt te resten; op het creatieve vermogen van de mens.

prijsvraag: verspilling

Dat unieke menselijke vermogen wordt nu juist –getuige het volgende voorbeeld– vaak zo hopeeloos miskend, misbruikt of uitgebuit.

In januari van dit jaar was ik namelijk uitgenodigd om naar Darmstadt te komen om daar op 'die Fachhochschule' een praatje over mijn doen en laten te houden. Gebruik makend van de gelegenheid, dat 'der Wilde Gärtner' deze uitnodiging had geaccepteerd, troonden enkele professoren mij op die bewuste dag eerst mee naar één van de ruime werkzolders in het gebouw, waar dertig maquettes waren opgesteld, gemaakt door hun studenten. Toen ik alles goed had bekeken vroegen ze mij of ik maar even wilde vertellen welk werkstuk –volgens mij– voor de eerste prijs in aanmerking zou moeten komen.

Toen ik enkele uren later in de ruime collegezaal voor de studenten als mijn mening te kennen gaf dat kunstenaars eigenlijk nooit aan prijsvragen zouden moeten meedoen, liep ik orerend naar de grote vensters van de zaal die slechts uitzicht boden op een armetierig gazon met drie solitaire bomen. 'Gesteld dat ik in staat zou zijn geweest

om één prijswinnaar aan te wijzen uit de fantastische werkstukken die jullie –aan de hand van een fictieve opgave– na een urenlange, vermoedende arbeid in elkaar hebben weten te prutsen en die allemaal, stuk voor stuk, een wereld verbeelden die qua fantasie verre te preferen zou zijn boven de kale cultuurwoestijn via welke ik vandaag die 'Fachhochschule' ben binnengekomen... Gesteld dat dit zou kunnen, zou ik dan niet, door één student kans te geven zich nu te manifesteren, tegelijkertijd een bijna dertigvoudig grotere creatieve potentie voor onbepaalde tijd beletten te functioneren? Het heeft bovendien geen zin om je met fictieve opgaven bezig te houden terwijl de problemen voor de deur blijken te liggen. Om die problemen nu de baas te kunnen heb ik niet één prijswinnaar nodig, maar jullie allemaal!

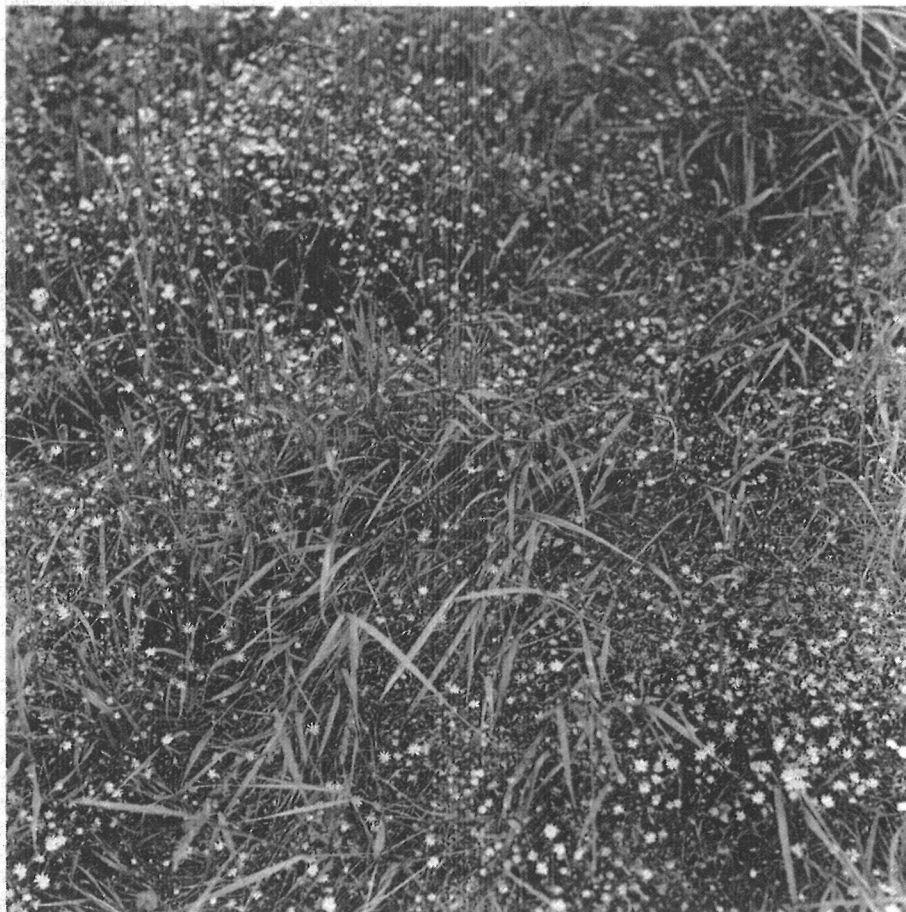
Na de glorieuze overwinning van Tschumi in Parijs werden de 449 werkstukken van de overige 'vakidioten', die zich allemaal uit de naad hadden gewerkt om bij La Villette een goede beurt te maken, geretourneerd. Hier ging dus een duizendvoudig grotere hoeveelheid creatieve energie verloren. Dat plannetje van theoreticus Tschumi moet toch wel van uitzonderlijk grote klasse zijn wil het in staat zijn dit grote verlies aan creatieve input te rechtvaardigen!

vive la bnt

Intussen heeft in ons eigen landje de voorzitter van de op te richten Bond van Nederlandse tuinen- en landschapsarchitecten-nieuwe-stijl, H.H.Br.Cleavinga, in Plan 1/1983 oproepen doen uitgaan om een legertje van waterpomp-tangspecialisten –biologen, planologen, landschapsecologen, geologen, bosbouwdeskundigen, recreatiespecialisten, stedeboouwkundigen, hoveniers, 'deskundige' leken enz enz– te recru-

...of het gras is snel verdwenen dankzij de breed uitstrelende bladeren van de grote –wit bloeiende– reuzenberenklauw: een exotische agressieve woestelling die echter makkelijk kan worden bedwongen wanneer de grote bloemschermen, na de bloei, direct worden verwijderd

teren. Samen met de 'attalistische sans-culotten' moeten zij op een zo breed mogelijk front in de vuurlinie, in het voorgevormde rechtlijnige simpele gridlandschap van Lörzing kunnen opereren voor het geval het Franse renaissanceleger doemdenkend Nederland komt bevrijden; want we zijn op de wereld om elkaar te helpen nietwaar. 'Zo kan in de eindjaren van deze eeuw een vernieuwd elan ontstaan om de zich steeds verdichtende weefselstructuur van onze ruimtelijke ordening in goede banen te leiden. Dit alles om de mensheid' (ho!ho!ho! Cleveringa) 'ordelijk en 'naar genoeg' te laten wonen, werken en recreëren', aldus 'platformbaas' Cleveringa. Hij vraagt zich echter tegelijk af hoe de tuin- en landschapsarchitect voldoende creativiteit kan ontplooiën en zich bovendien als vormgever blijvend zal kunnen profileren.

Vive la BNT! Vive la liberté! Weg met de angst voor het nieuwe landschap. Moge in het 'groene front' de rijen zich méér en méér aaneen gaan sluiten! Alles lijkt wéér mogelijk. Inderdaad alles is mogelijk. Maar dan zal de creatieve geest, die door Mitterrand en de zijnen in Parijs werd aangeroepen om kracht te geven aan het volk dat de gevolgen van de mondiale economische recessie te boven wil komen, op een véél breder front werkzaam moeten kunnen zijn. Wanneer dat, op een cruciaal moment in de wereldgeschiedenis wellicht, ook déze keer weer niet mogelijk zal zijn zullen de lumineuze ideeën van Mitterrand, Attali en Cleveringa, en die van Tschumi en Lörzing (waartussen zéér grote verwantschap blijkt te bestaan) véél minder levensvatbaar blijken te zijn dan nu wordt gehoopt. Want de tekenen wijzen er, waarachtig en waarlijk niet alleen op het Europese continent, op dat de creatieve potentie van het volk zich een brede uitweg banen wil – dwars tussen bekvechtende politici, architecten, kunstenaars en deskundigen door die het publiek steeds maar weer opnieuw proberen wijs te maken dat je de wereld nu eens recht en dan weer eens rond moet opbouwen.

Angst voor het nieuwe landschap?

Nee!

Wel angst, dat de wereld voor de zoveelste maal vruchteloos zal worden 'klaar' gemaakt door mensen die de creatieve potentie onderschatten van het volk, dat door hen eindeloos van het kastje naar de muur gestuurd wordt. ■

in het open veld werd het gras plaatselijk vernietigd door een kleed van –wit bloeiende– grasmuur: een teer onschuldig uitziend plantje dat samen met het stervende gras, waartussen het zich heeft genesteld, moet verdwijnen omdat het voor zijn groei afhankelijk is van de tijdelijk veranderde zuurgraad van het afstervende grasland